

לעשות רצונך

גליון ד' - פרשת וישב תשפ"ה

נושא השיעור - חנוכה

שאלה יסודית במצוות נר חנוכה - האם יש מצוה להדליק נר חנוכה, למי שאין לו בית ?

ענין זה לא נתפרש כל כך בדברי הקדמונים, והאחרונים האריכו להוכיח דין זה מדיוקים שונים, ונחלקו בזה לדינא;

ובפשטות הוי מצוה השייכת לבית, ומה שמוסיפים להדליק כל אחד הוי משום הידור, שחז"ל לא תיקנו חובת הדלקה אלא למי שיש לו בית ובהדלקת בעה"ב הוא פוטר גם מחובת הגוף את כל הסמוכים על שלחנו דהרי אמרו מצות חנוכה נר איש וביתו, והקפידו שיהא בטפח הסמוך לפתח, ולא מצינו שיוכל להדליק במקום אחר.

וכן כתב הרמ"א; (תרע"א) ואין אדם יוצא בנרות של בהכ"נ וצריך לחזור ולהדליק בביתו (ריב"ש סימן ק"א). אמנם בשער הציון (בב) כתב; בהגהות הגאון ר' ברוך פרנקל מסתפק, דאפשר דאם אורח מדליק בנרות בית הכנסת שאין צריך לחזור ולהדליק באכסניא, [דגופיה נפטר במה שהדליק בעצמו בבית הכנסת ובביתו מדליקין עליו]. כלומר דאע"פ שאורח צריך להשתתף בפרוטה, מ"מ בזה א"צ דהרי כבר הדליק בעצמו.

וכן דן בענין זה בשו"ת פני מבין סי' רכ"ו שנשאל בענין שמש רווק המדליק בביהכ"נ נר חנוכה אם צריך להדליק שוב בבית, והביא דברי הרמ"א בס' תרע"א; ואין אדם יוצא בנרות של בהכ"נ וצריך לחזור ולהדליק בביתו (ריב"ש סימן ק"א). ומבאר שם דבנר חנוכה יש ב' מצות, חובת הגוף וחובת הבית גם כן, והעיקר על ביתו רק מהדרין מקיימין ג"כ מצות חובת הגוף, ולפי"ז המדליק בבה"כ חובת הגוף קיים ועל חובת הבית צריך לחזור ולהדליק.

ולפי"ז שיש ב' חיובים מובן מדוע כשאחד מבני הבית הדליק בבית יכול גם השני להדליק, דאע"פ שכבר יצא חובת הבית, מ"מ על חובת הגוף יכול לחזור ולברך, וכמו כן איפכא כשיצא חובת הגוף בביהכ"נ צריך לחזור ולהדליק בבית משום חובת הבית, אמנם אם הדליק בביהכ"נ ויש מי שמדליק בביתו לכאורה לא יצטרך לחזור ולהדליק, וי"ל דמכוין שלא לצאת בביה"כ כדי שיוכל להדליק בביתו, וכדאמרינן לגבי קידוש על היין שהוא דאורייתא דמסתמא מכוין שלא לצאת בתפילה כדי שיקיים המצוה כתיקון חכמים וה"נ בזה ע"כ.

והיוצא מדבריהם שיש ב' חיובים בנר חנוכה חובת הגוף וחובת הבית, אלא שיש חילוק ביניהם, דלהברוך טעם אפשר שאין יכול לברך ברכה אלא כשיש ב' העניינים יחד, ומהפני מבין נראה לכאורה שאפשר לברך על כל אחד בפני עצמו, והוא תמוה מאוד לחדש ב' מצוות בחנוכה שיהא אפשר לברך על כל אחד בפני עצמו, וכמו שמוכן לכל אחד לגבי נר שבת שאף אם נאמר שיש בזה גם חובת הגוף אין אפשרות לברך על הדלקת נר בביהכ"נ וכדומה, ומה שמברכים בחנוכה בביהכ"נ זהו מצד מנהג כמו שכתב הריב"ש, ועוד דא"כ מדוע אמר הריב"ש שהברכה בביהכ"נ מצד מנהג בלבד, וכדעת ר"ת, הרי יוצא בה גם חובת הגוף.

והנה זה פשוט לכו"ע דמי שיש לו בית אינו יוצא ידי חובה בהדלקה שלא בביתו, וגם דיעבד צריך לחזור ולהדליק בביתו משום חובת הבית ומשום חשדא. ומה שנחלקו הוא במי שאין לו בית, אם יש עליו חובה להדליק.

דעת המהרש"ם (ד' קמ"ו) המהרי"ל דיסקין (תורת האוהל על שו"ע או"ח תרע"א), והגרשז"א (מנחת שלמה ב' נ"א) ועוד הרבה פוסקים דאין בזה מצוה, ואינו יכול לברך הברכות.

מאיך דעת הציץ אליעזר ט"ו כ"ט, והגרמ"ש קליין שליט"א (קונטרס), שחייב להדליק נר חנוכה גם כשישנים תחת כיפת השמים על יד מיטתו.

הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך ז"ל (מנחת שלמה ב' נ"א, קובץ בית אהרן וישראל ס"ב) ס"ל דהדלקת נר חנוכה צריך שיהיה בבית, ושיהיה שלו, ואפי' בדיעבד הוא לעיכובא, דבעינן בית ושיהיה שלו ואם הדליק ברה"ר או

ברשות היחיד של אחרים, ואפי' הדליק ברשות אצל שכנו הואיל ולא ביתו שלו "לא יצא ידי חובה" וכמו כן במקום שיש בו מחיצות ואינו מקורה, גם כן לא יצא הואיל ואין כאן בית, ומוכח כן מהדין דשליח ציבור המדליק בביהכ"ס אע"פ שמברך כל הברכות וישנו פירסומי ניסא אפי"ה לא יצא [חוץ מברכת שהחיינו שיצא, שזה ברכה על הגעת הזמן של חנוכה ולא רק על ההדלקה] ואפי' כיון בדעתו לצאת כיון שלא הוי בית שלו, לא יצא. וכן מורה לשון הרמב"ם הל' חנוכה פ"ד ה"א דבעי בית וז"ל מצוותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד וכו' וכן משמע בגמ' שם דשנינו מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד וכו' ומשמע שעיקר החיוב זה נר אחד לכל הבית. וכ"כ הפנ"י (שבת כ"א ע"ב) שתמה מה נשתנה מצוה זו שאמרו; מצוות חנוכה נר איש וביתו, משאר מצוות שהוא חיוב על כל יחיד ויחיד אלא דשאני הכא שמשום פרסומי ניסא עיקר המצוה שידליק בסמוך לרה"ר, משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית ועדיין צ"ע.

ולפ"ז אם ידליק תחת כיפת השמים, במקום המוקף מחיצות אלא שאין בו תקרה, אע"פ שהוא ממש רשות היחיד שלו, לא יצא כלל מצות נר חנוכה, מפני שאין זה בית, ומה שמדליקין בפתח של חצר הוא מפני שהוא חצר שלפני הבית, ומה שאכסנאי צריך להשתתף בפרוטה או כשיש לו פתח לעצמו מדליק על פתח זה ובברכה היינו משום דכיון שיש לו רשות להשתמש שם הרי זה חשוב נמי כבית ויש לו ע"ז תורת בית, אבל בלא בית אין נר חנוכה.

בית שאינו די על די אמות

אם יש לו בית אע"פ שאין בו ד' על ד' חייב בנר חנוכה, דאע"פ שלכמה דברים אינו נחשב בית, בדאורייתא, כגון; מזוזה, מעקה, נגעים, בתי ערי חומה. ובדרבנן, כגון - אין מערבין בו ואין משתתפין בו ואין מניחין בו עירוב, מ"מ וודאי שלענין לא תביא תועבה אל ביתך, או לא תבוא אל ביתו לעבט עבטו א"צ בית ד' על ד' אמות, וכיון שלגבי חנוכה סגי בדירת עראי ממש, כדמוכח מהדין של אכסנאי, שהוא מדליק בבית עראי אע"פ שאין לו בו ד' על ד' אמות, ה"נ המדליק בביתו חייב אע"פ שאין בו ד' על ד', אך יש לדון בפחות מעשרה טפחים כיון שזה דירה סרוחה וצ"ע.

המתארח אצל חברו ועוזב את האכסניא בתוך החצי שעה.

הנה פשוט הדין שאם נכבה הנר בתוך החצי שעה, כבתה אין זקוק לה, דהיינו שאין צריך לחזור ולהדליק כשכבתה, מ"מ כתב הפמ"ג ס' תרע"ג בא"א סק"י"ב שאם כיבה במזיד צריך לחזור ולהדליק, וכן מוכח מהגמ' בשבת כ"ג ע"ב, אמר רבא מילא קערה שמן והקיפה פתילות וכו' לא כפה עליה כלי, עשאה כעין מדורה ולא יצא דבעינן נר ולא מדורה, ואפי' לאחד לא עלתה לו ע"כ. ואע"פ שבפתילה הראשונה יצא ידי חובתו ומדוע כשאח"כ הדליק את השאר ונעשה כעין מדורה לא יצא, אלא מוכח שמכיון שהדליק את השאר במזיד אינו נחשב למעשה הדלקת נר חנוכה ולפ"ז גם אם כיבה בזדון לא יצא וצריך לחזור ולהדליק, ואע"פ ש"ל דדוקא כשהיה בדעתו מתחילה לכך, מ"מ הפמ"ג פסק שאם עשה כן במזיד בכל אופן יחזור וידליק, ומהגמרא מוכח שאם היה דעתו מתחילה לכך בוודאי לא יצא, וא"כ בענין זה שעוזב את האכסניא הוי כסותר את ביתו בתוך החצי שעה, ואם היה מתחילה דעתו לכך יתכן שלא יצא ידי חובתו, וגם אם לא היה דעתו תחילה לכך, יש לו לחזור ולהדליק, ע"פ דעת הפמ"ג, ע"כ מדברי הגרש"א.

אמנם כבר הזכרנו דעת הציץ אליעזר דהישן תחת כיפת השמים ידליק שם, וכ"ד הגרמ"ש קליין ולפ"ז כתב דמה שאמרו הפוסקים שאין להדליק במקומות ציבוריים בברכה כמו שמדליקין בבית הכנסת, היינו דוקא למי שיש לו בית אבל מי שאין לו בית ללילה זה יכול להדליק באולם.

כשהגאון ר' יוסף שלום אלישיב שהיה בבית חולים בימי החנוכה לא הדליק שם משום שלא היה באפשרותו להדליק רק על השולחן ולדעתו אין יוצאים בהדלקה שלא בפתח החצר, ומינה שליח שידליק עבורו בביתו.

אמנם להדלקת נר אחרון חזר לביתו, והסתפק לעניין ברכת שהחיינו אם נפטר בהדלקה שהדליקו עליו בביתו, ולכן לקח פרי חדש ובירך עליו שהחיינו, ואמר שהפרי החדש הזה היה רק לרווחא דמילתא.

לימים סיפר לו תלמידו הרב יצחק דרזי שליט"א שבשעתו התפרסם בירושלים שהרב אלישיב הסתמך על הפרי חדש, וכרך שהחיינו ורבים בקשו וחיפשו היכן הפרי חדש שהרב הסתמך עליו, עד שהתברר שהרב הסתמך על שאכל פרי חדש, ועליו בירך שהחיינו.

נענה הרב בחיך שבילדותו ראה תמונה של בעל ה"פרי חדש" זצ"ל ומעליה היה כתוב; הרוואה פרי חדש מברך עליו שהחיינו.